

Waarden maken het

Wat heb je als burgemeester in handen zodra een publieke botsing zich aandient? Meer dan argumenten of belangen biedt het aanspreken van waarden dan soelaas. Het lastige is dat voor dit soort communicatie geen draaiboeken klaarliggen. Verschillen op tafel leggen is steeds weer een kwestie van maatwerk. Hoe zet je daarin zorgvuldige stappen? Op 31 maart jongstleden greep een gezelschap de ervaringen met de huisvesting van een ex-zedendelinquent aan voor een kritische reflectie. Het gesprek werd begeleid door Els van der Pool (Hogeschool Arnhem-Nijmegen) en Guido Rijnja (Rijksvoorlichtingsdienst), die een hulpmiddel maakten voor ‘waarde(n)vol communiceren’.

Omstreden beslissingen zijn voor een burgemeester aan de orde van de dag. Huisvesting van ex-zedendelinquenten, de bouw van een van een moskee, de plaats van een opvangcentrum, het zijn voorbeelden die duidelijk maken hoe delicate kwesties de verhoudingen tussen burgers, gemeente en instellingen op scherp kunnen zetten. Hoe de leefwereld van burgers kan botsen met de systeemwereld van de rechtstaat. Harde standpunten, tegenstrijdige belangen en oplopende emoties krijgen een eigen dynamiek en voeren al snel de boventoon. Wat doe je dan?

‘Iedereen wil graag gehoord worden’

De ervaring leert dat irritaties toenemen zodra partijen het gevoel hebben dat hun opvattingen niet voldoende aan bod komen. Iedereen wil graag gehoord worden. Gebeurt dit onvoldoende dan gaan gesmoorde opvattingen ondergronds en vinden via informele netwerken, pers of sociale media wel een gehoor, waardoor een nog grotere dynamiek ontstaat met alle kans op vervorming en vaak ook verharding van uitlatingen.

De rol van waarden

In zowel de sociale psychologie, de filosofie als in de economie en de bestuurskunde zijn aanwijzingen te vinden voor de verbindende kracht die uit kan gaan van de aanspraak van waarden. Kern van die inzichten is de stuwende kracht van drijfveren, idealen over wat ‘het goede’ is (meestal geformuleerd als woorden die eindigen op ‘-heid’). Doordat waarden zich zowel persoonlijk (beginselen), professioneel (codes) als maatschappelijk (cultureel) voordoen en – vooral – overwegend onbewust, ligt het voor de hand dat deze essentiële schragen van ieders denken en doen,

kunnen schuren. Diverse auteurs (Dittrich Bonhoeffer, Roel in ’t Veld, Emmanuel Levinas, Jos Kessels¹) wijzen er daarbij op dat reeds in het herkennen en vervolgens erkennen van de vigerende waarden een sleutel ligt in het vinden van ‘*common ground*’: een nieuwe of bijgestelde definitie van de ongemakkelijke werkelijkheid, die zich aandient. Oftewel, het (helpen) benoemen van het verschil, en dus ruimte bieden aan het gevoelde ongemak. Die als ronduit

Lucas Bolsius: ‘Altijd een kans’

‘De gebeurtenissen rond de huisvesting van Sytze van der V. bieden zo veel lessen. Nog steeds. Wat het mij vooral leert is de enorme waarde die ik hecht aan iets, wat mij ten diepste motiveert om dit werk te doen: iedereen verdient een kans. Gelijkwaardigheid is zo essentieel, dat ze mij stuurt, zodra ik het verzoek krijg of iemand die zijn straf heeft uitgezeten in onze stad mag wonen. De eerste gedachte is dan: ja, iedereen verdient een kans. En de tweede: openheid. En dat geldt niet voor hem alleen, ook voor de wijkbewoners in de wijk, ook voor de mensen van de instellingen die zich roerden en ook voor de leden van het gemeentebestuur. Ik stel vast dat iedereen in beginsel dezelfde rechten heeft. Ik weet ook dat het gesprek erover niet makkelijk is, maar juist daarvoor doe ik dit werk. Ik bewaar bijzondere herinneringen aan gesprekken met alle betrokkenen, hun behoefte aan contact en dat we vooral leerden elkaar aan te spreken, de zienswijzen te delen, zoeken naar wat we willen en nodig hebben. Of niet, het blijft handwerk en zal altijd blijven schuren’.

¹ De auteurs reiken graag specifieke bronnen aan, zie voor een bloemlezing ook www.DeWaardeRing.com.

verschil (hanteerbaar)

kansrijk te beschouwen situatie van een deelbaar verschil, begint bij de (h)erkenning van de eigen autonome waarden: wat drijft jou?

Waarden ont-dekken

In een oplopende reeks cases zien we hoezeer juist de burgemeester in de lokale gemeenschap een rol kan spelen bij het helpen articuleren en evenwichtig uitstallen van onderliggende waarden. De belangrijkste functie hiervan is dat hij of zij een kompas biedt: quo vadis? Anders dan in traditionele opvattingen over (overheids)communicatie gaat het dan niet om het uit-leggen van meningen en standpunten, maar om het ont-dekken van daar onder liggende betekenissen, zoals waarden. Het komt dan dus

‘Het gaat niet om het uit-leggen van meningen en standpunten, maar om het ont-dekken van daar onder liggende betekenissen, zoals waarden’

niet aan op het wegnemen van weerstand, maar juist op het helpen duiden van het ongemak. Levinas spreekt hier zelfs van ronduit ‘genieten’ van weerstand (onder meer uitgewerkt in het proefschrift van Guido Rijnja zie www.genietenvanweerstand.nl).

Wat plaatst de burgemeester in deze waardenvolle rol? In de eerste plaats is dat de kernfunctie als ‘hoeder’ van de gemeenschappelijke waarden van een stad of regio. Als geen ander wordt hij of zij aangesproken op het vermogen om het diepe eigene van de gemeenschap te helpen vertolken, in goede tijden te vieren en in barre tijden te helpen verbinden en aan te moedigen. De burgemeester is naast de ‘hoeder’ ook de ‘magistraat’, die als geen ander de basiswaarden van de rechtsstaat helpt te herinneren en van betekenis te laten zijn: hoe willen we samen leven in deze gemeenschap? Niet in de laatste plaats is hij of zij naast deze functionele rollen, natuurlijk ook een ‘mens’, met eigen bagage aan beginselen, motivaties en waarden.

Kritiek kan kenteren

Twee recente voorbeelden illustreren hoe waarden het verschil kunnen maken. In Leiden en Amersfoort leidde de huisvesting van ex-zedendelinquenten tot een krachtig waarden-appel met een verbindende rol van de burgemeester. In beide gevallen ontstond publiek commotie toen via de media bekend werd dat iemand die zijn gevangenisstraf had uitgediend een woning kreeg toegewezen. Bewoners toonden zich verontwaardigd over deze ingreep in hun leefomgeving, waarbij de boosheid niet alleen focuste op vermeende risico's van veroordeelde pedoseksuelen, maar ook op de wijze waarop zij hiervan in kennis waren gesteld, de bejegening. Er ontstond een publieke botsing, die zich manifesteerde in de vorm van standpunten en belangen. In zowel de Leidse als de Amersfoortse situatie zien we evenwel ook dat na aanvankelijke escalatie een kentering plaatsvond in de gemeenschap. In het sociale netwerk tekende zich een vorm van overeenstemming af, die zich paradoxaal genoeg kenmerkte door het (h)erkennen van uiteenlopende waarden en dus billijken van verschillen. De gecreëerde ruimte voor dialogen hadden daarin een cruciale rol, maar vooral ook het niet-vrijblijvende en richtinggevende karakter van de burgemeesterlijke interventies.

Burgemeester als hoeder, magistraat en mens

Juist het samenkomen van deze rollen als hoeder, magistraat en mens brengt de burgemeester in een positie om de dialoog te initiëren. Daarbij zijn zowel luisteren en duiden essentieel, als het vermogen om de gemeenschap te helpen bij het vinden van ‘de randen van het speelbord’: de rechtsstatelijke grondslagen die het verschil maken tussen langs elkaar heen leven en samenleven. In zo’n evenwichtig optreden tekenen zich drie kernkwaliteiten af:

1. **Aanraakbaar:** in zijn rol als hoeder is de burgemeester er, hij of zij staat in de gemeenschap op het moment dat het ongemak zich aandient. Letterlijk, door de fiets te pakken naar de buurt, aanwezig te zijn, te luisteren, en te helpen bij het duiden van beschikbare feiten, ongemak en mogelijke zienswij-

zen, perspectief, de doorwaadbare plaatsen te wijzen. Ook en misschien juist wel waar het schuurt;

2. *Aanspreekbaar*: in zijn rol als magistraat bewaakt de burgemeester de grenzen van de rechtstaat, toont een rechte rug, geeft aan dat eigen rechter spelen geen optie is en helpt om daarover het discours te voeden, en vooral ook elkaar aan te (blijven) spreken. Communiceren vereist altijd een wederzijdse inspanning, anders is het informeren;

3. *Authentiek*: waarden, dat wat er écht toedoet, aanspreken, dat is geen kunstje waar je met een spindoc-tor wel uitkomt. De werkelijkheid telt. Jouw persoonlijkheid en jouw persoonlijke doorleving van die magistrale hoeder maak je alleen op jouw manier waar. Dit ‘onvervreemdbaar eigene’ maakt ook hoe jij tot aanspreken en aanmoedigen in staat bent en de mensen en middelen in de directe omgeving – professioneel, publiek en persoonlijk te benutten.

De WaardeRing als hulpmiddel

Aan meningen geen gebrek op dit thema, aan hulpmiddelen ook niet. Het thema is op zoveel plaatsen bezongen. **Lucebert dichtte: ‘Alles van waarde is weerloos. Wordt van aanraakbaarheid rijk’.** De interpretatie van enkele publieke botsingen en gesprekken met ambachtslieden in de publieke sector leidde naar de WaardeRing, een schematische ordening

van het herkennen en hanteren van ‘verontwaardiging’ naar wat je ‘verwaardiging’ zou kunnen noemen (zie afbeelding). Van wezenlijker belang dan schema’s en modellen is het opdoen van ervaring en het – collegiaal – reconstrueren van cases waarin het ongemak zich aandient de en een indringend appèl werd

‘Het samenkomen van rollen als hoeder, magistraat en mens brengt de burgemeester in een positie om de dialoog te initiëren’

gedaan op burgemeesterlijk vernuft. We leren nu eenmaal het meeste van wat we doen en daarbij biedt de beroepsvereniging die het NGB is het houvast dat Johan Cruyff ooit voor een andere ook niet van kwetsbaarheid gespeende beroepsgroep muntte: ‘Je gaat het pas zien als je het doorhebt’.

Guido Rijnja is coördinator algemeen communicatiebeleid bij de Rijksvoorlichtingsdienst, Els van der Pool is lector Human Communication Development aan de Hogeschool Arnhem-Nijmegen.

Vind meer over hun ‘WaardeRing’ via www.DeWaardeRing.com

Dit artikel is gebaseerd op een rondetafelgesprek met de burgemeesters Arie Alberts, Lucas Bolsius, Pieter Broertjes, Koos Jansen, Geke Faber, Milo Schoenmaker en Mirjam in ’t Veld op initiatief van de auteurs en Ruud van Bennekom (NGB).

